

УДК 378.147.016:81'246:37.064.2

**ОРГАНІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ****Олена Шмирко***Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто головні ознаки суб'єкт-суб'єктних взаємин; умови їх впровадження в навчальний процес. Зазначено важливість означених взаємин для розвитку особистості майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктні взаємини, особистісно зорієнтоване навчання, організація процесу навчання, особистісно значущий дидактичний матеріал.

На сучасному етапі розвитку освіти виникла необхідність у внесенні суттєвих змін до побудови процесу взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. Взаємодія викладачів і студентів у педагогічному процесі вищої школи визначається як взаємний вплив учасників навчального процесу, під час якого здійснюється їхній взаєморозвиток. Сучасна концепція підготовки майбутніх учителів іноземної мови розвивається в гуманістичному напрямку. В умовах, коли авторитарно-дисциплінарний підхід змінює концепція особистісно зорієнтованої освіти, дедалі більше простежується тенденція розглядати студентів–майбутніх учителів іноземної мови як самостійних суб'єктів навчання, здатних вчитися не за примусом, а добровільно, за власним бажанням та вільним вибором. Йдеться про переосмислення міри свободи студента у виборі засобів навчання, стилю, стратегій оволодіння іноземною мовою; підвищення відповідальності студента за процес і результати власного навчання. Сутнісною основою сучасної парадигми навчання та виховання є особистість суб'єкта навчання, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи навчання, взаємини співпраці, взаємоповаги, уваги, щирості. Це все є ознаками суб'єкт-суб'єктних взаємин в освітній діяльності.

Витоки суб'єкт-суб'єктних взаємин наявні у західній гуманістичній психології ХХ ст. (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.). Їхні головні положення (позитивна психологічна установка на кожну особистість, довіра до неї, її підтримка; активність особистості як суб'єкта процесу саморозвитку й навчання) визначають засади міжособистісних стосунків викладачів зі

студентами. У сучасній науці окреслена проблема стала об'єктом досліджень широкого кола учених. Ознаки суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії викладачів і студентів визначають В.Х.Гашимова, С. І. Подмазін, О. М. Легун, С. Л. Яценко та ін. Умови створення середовища, сприятливого для професійного та особистісного розвитку суб'єктів навчання, досліджують І. М. Дичківська, М. Є. Максюта та ін. Деякі дослідники обґрунтовують роль та особливості діяльності викладача у процесі організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії (І. Д. Бех, О. В. Бондаревська, О. М. Легун, Н. С. Якиманська та ін.).

За мету нашої статті ставимо визначення характеристик суб'єкт-суб'єктної взаємодії: ознак суб'єкт-суб'єктних взаємин та умов організації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дає підстави визначити головні ознаки суб'єкт-суб'єктних взаємин, що формуються у процесі полісуб'єктної, міжособистісної взаємодії викладача і студентів: їхня рівноправність у процесі навчання, відповідно до розподілу обов'язків між ними; усвідомлення ними себе як головних діючих осіб навчально-виховного процесу; визнання пізнавальної діяльності студента як домінуючої в навчальному процесі, що сприяє набуттю ним суб'єктного досвіду; організація навчального процесу відповідно до здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій та суб'єктного досвіду студентів, реалізація їхнього творчого потенціалу [6, с. 5; 8, с. 1].

Суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія в умовах вищої освіти зумовлюється наявністю двох активно діючих суб'єктів – викладача і студента. Як зазначають науковці, відповідальність за керівництво навчально-виховним процесом значною мірою лежить на викладачеві. Саме він створює педагогічні ситуації, в яких студенти отримують простір для розвитку власної ініціативи, самооцінки, позитивних зрушень у навчально-пізнавальній діяльності, завдяки чому розвиваються їхні здібності, реалізується особистісний потенціал [6, с. 5]. Саме від педагога, його установок, загальної й педагогічної культури, особистісних рис значною мірою залежить організація навчального процесу. Сучасні вимоги до навчальної діяльності викладача передбачають визнання студента як суб'єкта навчання, залучення його до організації навчального процесу; прояв гуманної педагогічної позиції; вміння створювати й постійно збагачувати культурно-інформаційне й предметно-розвивальне освітнє середовище; вміння працювати зі змістом навчання; володіння різноманітними педагогічними технологіями, вміння надавати їм особистісно розвивальну спрямованість [2, с. 12–17]. Особистість викладача є дієвим чинником формування особистості студента; важливою передумовою конструктивного професійного

педагогічного спілкування є професійно значущі якості педагога, що розкриваються у процесі міжособистісної взаємодії.

І. Д. Бех, зазначаючи важливість особистості педагога для формування особистості учня, акцентував, що самі по собі його особистісні, індивідуальні та функціонально-рольові особливості слугують лише передумовою формування особистості вихованця. Реалізацію ж педагогічних здібностей забезпечують насамперед суб'єкт-суб'єктні взаємини [1, с. 14]. Тому студентам, майбутнім учителям, необхідно якомога швидше усвідомити важливість організації саме суб'єкт-суб'єктної моделі педагогічної взаємодії. Формування у них ставлення до майбутніх учнів, стилю спілкування з ними у навчально-виховному процесі залежить значною мірою від моделей організації педагогічної взаємодії у вищій школі, що ґрунтується на відповідних засадах. Саме організація суб'єкт-суб'єктні взаємин у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів впливає на формування у них готовності та здатності розвивати в учнів суб'єктну позицію у навчально-виховному процесі.

Як зазначають науковці, організація суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у вищій школі охоплює відмежування від жорстко раціоналізованого підходу до суб'єкта навчання; відмежування від авторитаризму, вимоги "суворої дисципліни" та критичних зауважень; розуміння студента як цілісної особистості, на розвиток якої передусім спрямована сучасна система методів організації навчально-виховного процесу [5, с. 1]. Ці умови визначають освітнє середовище, що сприяє формуванню педагогічних здібностей студентів, самореалізації їхнього особистісного потенціалу. Створення відповідного середовища, сприятливого як для професійного та особистісного розвитку студента, так і для професійної самореалізації викладача, охоплює організацію навчального процесу як суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Ознаками такого середовища, як визначають науковці, є гуманізація педагогічного процесу, за якої суб'єкт навчання не втрачає своєї індивідуальності; гуманітаризація наукових методів педагогічного впливу; наближення навчання до реалій життя і використання у цьому сенсі як особистого, так і колективного досвіду; взаємодопомога, взаємоповага суб'єктів спілкування [4, с. 5]. Саме таке середовище гармоніює із цілісним світом особистості суб'єктів навчального процесу, забезпечує їм психологічний комфорт.

Отже, викладачі повинні усвідомити, що головне завдання педагога – не контролювати процес засвоєння студентами знань та карати їх за помилки, а допомогти їм на шляху їхнього професійного становлення та розвитку, спрямовувати майбутніх учителів до вироблення у них особистісної педагогічної позиції, визначення індивідуального стилю педагогічної взаємодії з учнями.

Цілеспрямована підготовка студентів до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії охоплює також відповідну організацію процесу навчання, що передбачає співпрацю з викладачами, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, вияв ними особистісних функцій, формування суб'єктності позиції у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Актуальними напрямками розвитку орієнтації майбутніх педагогів на суб'єкт-суб'єктну взаємодію є застосування доцільних педагогічних засобів, таких форм організації навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечують розвиток особистості як суб'єкта освітнього процесу.

З метою професійного розвитку майбутніх учителів на практичних заняттях з іноземної мови необхідно активно впроваджувати діалог між суб'єктами навчання як домінуючу форму навчального процесу; збагачення змісту навчання інформацією, дидактичним матеріалом, що є особистісно значущим для майбутніх фахівців; залучення студентів до самооцінки та самовдосконалення у різних видах навчально-пізнавальної діяльності, зокрема, у процесі виконання завдань (вправ) різного ступеня складності; забезпечення багатоваріантності, гнучкості форм організації різних видів діяльності (індивідуальної, парної, групової, колективної); застосування завдань на формування допитливості, фантазії, уяви, гіпотетичного мислення студентів тощо [7, с. 8]. Саме у процесі виконання навчально-пізнавальних завдань, що мають професійне спрямування, студенти усвідомлюють себе як педагогів. Особливо цінними є завдання, що передбачають особистісно значущий вибір, пов'язані з життєвими та професійними цінностями, соціальним досвідом, потребами та інтересами. Особистісно значущим для майбутніх учителів є дидактичний матеріал, що охоплює теми, пов'язані з професійною діяльністю та фаховим становленням.

Діалог, дискусія найбільш доцільні форми навчального спілкування, оскільки сприяють підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності. Адже кожний студент повинен навчитися вирішувати професійно значущі проблеми, висловлювати своє ставлення до них, приймати рішення у процесі професійної підготовки. Дискусія викликає у студентів інтерес до проблеми обговорення, кожного її учасника, спонукає їх до вибору власної позиції, вияву умінь аргументовано її представити. Інтерес до предмета дискусії дає змогу її учасникам фіксувати свою увагу на смислових інтерпретаціях предмета, а не технологічних (комунікативних) аспектах процесу, що значною мірою сприяє формуванню природного комунікативного середовища, реальності комунікативної ситуації, отже, і формуванню власної моделі поведінки в ній. У такому разі мовлення із мети перетворюється на засіб, а оволодіння ним відбувається не через механічне запам'ятовування штампів і використання їх у відповідних ситуаціях, а через

творення власних мовних моделей, у яких відповідні штампи стають додатковим засобом.

Виконання професійно спрямованих завдань на заняттях з іноземної мови передбачає вільне використання студентами набутих у процесі навчання мовленнєвих умінь, навичок та знань, соціокультурних цінностей, соціально-інтерактивних форм поведінки суб'єктів спілкування. Зазвичай свобода для студентів у навчально-пізнавальній діяльності відносна й обмежена рамками імітації в умовах аудиторного заняття. За визначенням науковців, змодельовані на заняттях професійні, практичні ситуації повинні бути максимально наближені до реалій життя; учасники навчання повинні бути психологічно готові до прийняття своїх ролей [6, с. 6]. Моделювання реальних ситуацій у навчальному процесі, імітування певних дій спрямовують студентів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Ці ситуації також набувають спонукальної сили для подальшої самостійної роботи майбутніх учителів щодо оволодіння іноземною мовою і педагогічними вміннями. Означений підхід зумовлює підвищення рівня пізнавального інтересу студентів на навчальних заняттях, отже, насамперед, їхньої активності як суб'єктів процесу навчання і продуктивності навчально-пізнавальної діяльності в цілому.

Вважаємо за доцільне пропонувати студентам виконувати деякі завдання різного рівня декілька разів на різних курсах, відповідно до рівня їхньої підготовки. Це дає змогу простежити, як змінюються погляди майбутніх учителів іноземної мови на свій вибір професії упродовж усього керованого процесу навчання – під час вивчення фахових предметів, дисциплін психолого-педагогічного блоку, проходження педагогічної практики, що сприяє набуттю певного професійного досвіду. Крім того, упродовж процесу навчання зростає обсяг словникового запасу студентів. З часом їм стає легше висловити свою думку, шукати логічну та чітку аргументацію. Навіть завдання, що виконувались на найвищому, продуктивному рівні, доцільно згодом повторити. Адже, з одного боку, ми зможемо простежити можливі зміни у світогляді студентів, у їхньому ставленні до обраної педагогічної професії, а з іншого – засвідчити зміни рівня їхньої мовленнєвої та педагогічної компетенції. Питання, що на молодших курсах викликали лише обмін думками, на подальших етапах навчання можуть спричинити справжню дискусію.

Отже, організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, що спрямована на їхній професійний розвиток, ґрунтується на вияві кожним суб'єктності власної позиції. Пояснюють це передусім необхідністю актуалізації власного досвіду студентів упродовж виконання будь-якого виду завдань. У процесі виконання майбутніми вчителями іноземної мови професійно спрямованих завдань, що базуються на особистісно значущому

для них матеріалі, організовуються суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів. Умовами організації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії є відмежування від авторитаризму, жорстко раціоналізованого підходу навчального процесу, а також його суб'єктів; створення сприятливого психологічного середовища; відповідна організація процесу навчання. Організація суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії є провідною умовою професійного та особистісного розвитку всіх учасників освітнього процесу.

1. *Бех І. Д.* Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації // Рідна школа. 1999. № 12. С. 13–16.
2. *Бондаревская Е. В.* Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования // Педагогика. 1997. № 4. С. 11–17.
3. *Гашимова В. Х.* Деякі аспекти розвитку творчої особистості майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. 1996. № 3. С. 164-168.
4. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. К., 2004.
5. *Максюта М. Є.* До проблем викладання філософії: методи особистісно орієнтованого, активного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_60/Maxuta.pdf.
6. *Легун О. М.* Розвиток у педагогів орієнтації на суб'єкт - суб'єктну взаємодію у процесі післядипломної освіти. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. / К., 2005. 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/8717.html>.
7. *Усатюк А. Л.* Активізація навчальної діяльності учнів на уроках іноземної мови // Іноземні мови. 1998. № 3. С. 8–9.
8. *Яценко С. Л.* Категорійно-понятійний апарат дослідження проблеми особистісно орієнтованого навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1325/1/555.pdf>.

**THE ORGANIZATION OF SUBJECT-TO-SUBJECT PEDAGOGICAL
INTERACTION AS THE CONDITION OF FORMING A FUTURE
FOREIGN LANGUAGE TEACHER PERSONALITY**

Olena Shmyrko

*Ivan Franko National University of L'viv,
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine*

The article considers the major features of subject-to-subject relations; the conditions of their introduction in the educational process. It determines the

significance of mentioned relationships for developing a future foreign- language teacher personality.

Key words: subject-to-subject relationships, person centered learning, the organization of the educational process, personally meaningful didactic material.

ОРГАНИЗАЦИЯ СУБЪЕКТ-СУБЪЕКТНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Елена Шмырко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка
ул. Дорошенко, 41, 79000 Львов, Украина*

В статье рассмотрены основные признаки субъект-субъектных взаимоотношений; условия их внедрения в учебный процесс. Отмечена необходимость этих взаимоотношений для развития личности будущего учителя иностранного языка.

Ключевые слова: субъект-субъектные взаимоотношения, личностно ориентированное обучение, организация процесса обучения, личностно значимый дидактический материал.

Стаття надійшла до редколегії 16.06.2008
Прийнята до друку 15.10.2008